

Een nieuwkomer bij het geslacht Ereprijs

Wanneer men in het voorjaar uit de stad Groningen over de Hondsrug naar het Zuiden rijdt, zal men getroffen worden door het massaal optreden van blauwe bloemetjes in de gazons en in de grazige wegbermen langs de Hereweg. Reeds op het eerste gezicht zal men ze herkennen als Ereprijsbloemen en denken aan Gewone Ereprijs (*Veronica chamaedrys* L.), maar de kleur is duidelijk fletser. Bij nader toezien blijkt, dat het een geheel andere soort is, en wanneer men de flora er bij haalt, is er grote kans, dat men uitkomt bij Grote Ereprijs (*V. persica* Poir.). Men heeft echter te doen met Draadereprijs (*V. filiformis* Sm.), een nieuwkomer, die op enkele plaatsen in Nederland is ingeburgerd, waarschijnlijk ontsnapt uit tuinen. Draadereprijs (Fig. 1) onderscheidt zich van Grote Ereprijs door geringere grootte, rondachtige blaadjes, kort gesteeld en met schijven van circa 5 mm diameter, doch vooral door lange, draadvormige bloemstelen, minstens tweemaal zo lang als de bladeren. De vierdelige bloemkroon heeft een donkerblauwe, geaderde grote bovenslip; de drie andere kroonslippen zijn fletsblauw, waarbij de zijslippen nog blauw geaderd zijn. De helmknoppen zijn diep blauw.

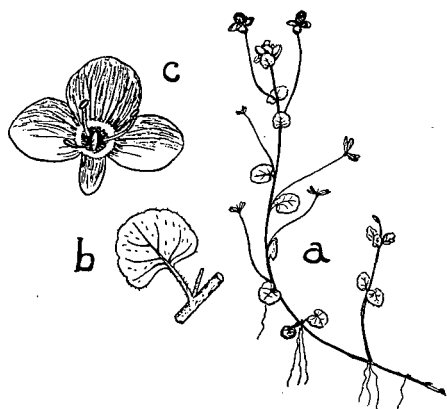

Fig. 1. *Draadereprijs*.
a. habitus b. blad c. bloemkroon

Ook Grote Ereprijs is een nieuwkomer, waarvan bekend is, dat zij in 1805 ontsnapt is uit de hortus te Karlsruhe en zich in de negentiende eeuw over geheel Duitsland heeft verspreid; in 1825 werd de soort voor het eerst in Engelandesignaleerd. Uit het hierbij afgedrukte woongebiedkaartje (Fig. 2) blijkt, dat Grote Ereprijs nu voorkomt in een groot areaal in West-Azië, Europa en Noord-Afrika, terwijl voor Draadereprijs het oorspronkelijke areaal ligt tussen de Zwarte en de Kaspische Zee. Het ligt voor de hand, dat beide soorten zich vanuit West-Azië naar West-Europa verspreid hebben.

Beide soorten komen bij ons voor als onkruiden.

Grote Ereprijs is vooral in de kleigebieden ingeburgerd. Deze soort is overblijvend, maar ontwikkelt zich snel, heeft voor kieming der zaden geen rustperiode nodig en kan zich daardoor blijkbaar op de wijze van eenjarige planten op akkers handhaven. Zij bloeit het gehele jaar door; ik vond de planten bloeiend in januari op plaatsen, waar de sneeuw pas weggesmolten en de grond nog slechts oppervlakkig ontdooid was. Draadereprijs is eveneens overblijvend en op grazige wegbermen vormen de planten uitgebreide plekken van liggende, wortelslaande stengeltjes, die

Fig. 2. Woongebied van Grote Ereprijs (grijs). Tussen Zwarte Zee en Kaspische Zee het oorspronkelijke woongebied van Draadereprijs.

doen denken aan Hondsdraf. Vruchten met goed ontwikkeld zaad heb ik (nog) niet gevonden.

Chromosomenonderzoek heeft bij Draadereprijs in de gewone celkernen 14 chromosomen aan het licht gebracht en bij Grote Ereprijs het dubbele aantal. Het kan dus zijn, dat de forsere Grote Ereprijs (bladschijf tot 3 cm!) door chromosomenverdubbeling uit Draadereprijs ontstaan is. Dat het gebied tussen de Zwarte Zee en de Kaspische Zee als het oorsprongsgebied van beide soorten beschouwd mag worden, wordt ondersteund door het feit, dat in dat gebied nog meer verwante Ereprijssoorten voorkomen, waarvan enkele zich ook ver naar het westen verspreid hebben. Van dergelijke Pontische soorten hebben Driebladereprijs (*V. triphyllus* L.), Vroege Ereprijs (*V. praecox* All.) en Voorjaarsereprijs (*V. verna* L.) Nederland al bereikt en wie weet of er niet meer zullen volgen. Steentijmereprijs (*V. acinifolia* L.) is al tot dicht bij onze grens genaderd en kan ieder ogenblik in het zuiden van Nederland worden gevonden.

Gladde Ereprijs (*V. polita* F.), Akkerereprijs (*V. agrestis* L.) en Doffe Ereprijs (*V. opaca* F.) zijn drie nauw verwante soorten, te onderscheiden aan de beharing en de vorm der kelkslippen. Uit bijgaand woongebiedkaartje (Fig. 3) blijkt, dat *V. polita* een groot Westaazisch-Europees-Noordafrikaans gebied bezet heeft, ongeveer zo als bij Grote Ereprijs; de veronderstelling, dat deze soort zich ook uit West-Azië verspreid heeft, is gewettigd. De beide andere soorten hebben kleinere arealen, die Europees van karakter zijn. *V. agrestis* is meer (vooral naar het zuiden) verspreid, *V. opaca* is een noordelijke soort, waarbij Nederland aan de zuidrand van het kleine areaal ligt. Eerstgenoemde soort heeft 14 en de beide laatst-

genoemde hebben 28 chromosomen in de gewone celkernen. Het zou dus zo kunnen zijn, dat tijdens de westwaartse trek van *V. polita* chromosomenverdubbeling het aanzijn heeft gegeven aan twee nieuwe soorten. *V. agrestis* is blijkbaar meer geschikt voor iets zuidelijker gebieden en *V. opaca* voor noordelijkere; waarom is niet bekend.

Als akkerkruid kan men bij ons veelvuldig vinden Thijmbladig Ereprijs (*V. serpyllifolia* L.) en Klimopbladig Ereprijs (*V. hederacifolia* L.) De eerste, met onbehaarde bladeren, heeft een bijna wereldwijde verspreiding; misschien hangt dit samen met haar geëigendheid om op vochtige gras- en bouwlanden te groeien. De soort heeft 14 chromosomen in de gewone celkernen. Klimopbladig Ereprijs, met bijna bolvormige, 4-lobbige doosvruchten, heeft weer een Westaзиатisch-Europees-Noordafrikaans woongebied en 56 chromosomen, dat is het aantal van 28 nogmaals verdubbeld. We vinden dus bij Ereprijs, dat 7 het grondtal (haploid) is, 14 noemt men diploid, 28 tetraploid en 56 octaploid.

De onkruidsoorten van het geslacht Ereprijs zijn niet alleen uit het oosten tot ons gekomen. Vreemde Ereprijs (*V. peregrina* L.) heeft haar areaal in Zuid-Amerika, Midden Amerika tot in Noord-Amerika. Ze kwam in de achttiende eeuw naar Europa. In het begin van de negentiende eeuw stond zij in groten getale tussen de straatstenen van de Ossemarkt in de stad Groningen. Deze soort is ook een octaploid.

Alle genoemde Ereprijssoorten lijken zoveel op elkaar, dat ze worden samengebracht tot de sectie *Alsinebe* Griseb. Ze hebben bloemen òf in de

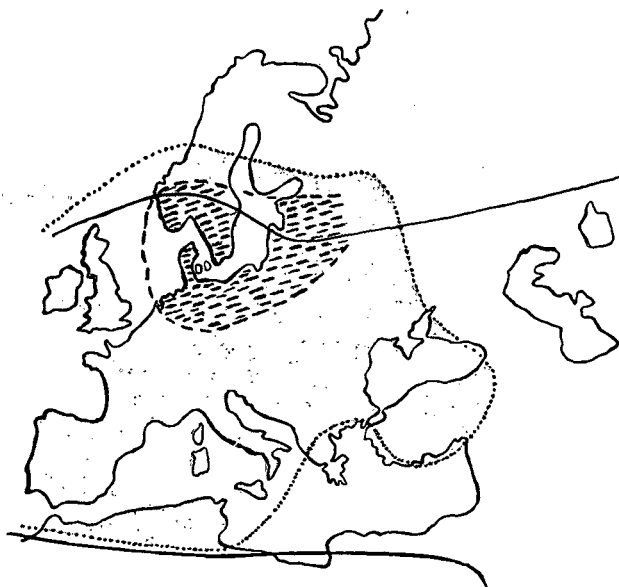

Fig. 3. Woongebied van Gladde Ereprijs (tussen de getrokken lijnen), Akkerereprijs (grijs) en Doffe Ereprijs (streepjes).

oksels van gewone bladeren of de bladeren worden naar het eind van de stengel wel kleiner maar er blijft toch steeds een bebladerde stengeltop. Alle soorten van deze sekte zijn in Westeuropa in de eerste plaats onkruiden en uitbreiding van de landbouw zal de uitbreiding van deze soorten over grote gebieden mogelijk gemaakt hebben. Interessant is het, dat niet alle soorten deze gelegenheid op dezelfde wijze benut hebben, ofschoon de soorten onderling slechts weinig verschillen in levensvorm vertonen (Fig. 4). Voor zover mij bekend, zijn geen vondsten bekend van Ereprijsstuifmeel in oude veenlagen of onder grafheuvels, waaruit iets zou kunnen worden afgeleid over de tijd, dat de soorten in ons land zijn gekomen. Redenen voor ongelijk gedrag van de soorten kunnen niet duidelijk worden aangegeven. Waarnemingen over de natuurlijke historie, b.v. over de verspreidingswijze der zaden, de overwintering en het concurrentievermogen van de soorten, zouden bij kunnen dragen tot opheldering. Het geslacht Ereprijs (*Veronica*) is reeds het onderwerp geweest van uitvoerige onderzoekingen. In het bovenstaande is veel ontleend aan Prof. Lehmann uit Tübingen, die gedurende 40 jaar met een staf van medewerkers veel over *Veronica* heeft gewerkt. In totaal zijn op aarde een 200-tal soorten gevonden, waarvan 75 in of ook in Europa. Vele delen der aarde hebben bijzondere groepen van soorten, die daar blijkbaar in het bijzonder goed aarden. Er zijn ook soorten met een houtige levensvorm. Het proces van de vorming van deze soorten moet een zeer lange tijd aan de gang zijn. Vermoedelijk is het al vóór het Oud-Tertiair begonnen. De alpiene soorten kunnen eerst gevormd zijn, nadat de Alpen begonnen waren zich op te plooiën.

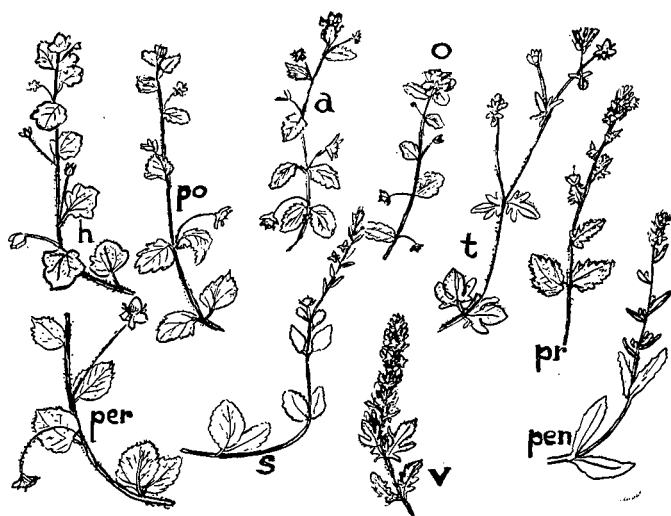
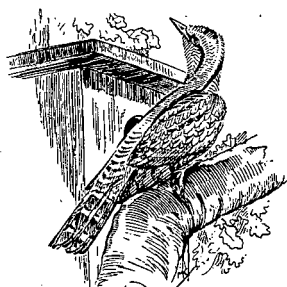

Fig. 4. *Habitus van Ereprijssoorten van de sekte Alsinebe.*
a = Akkeer E. *h* = Klimopbladig E. *o* = Doffe E.
pen = Vreemde E. *per* = Grote E. *po* = Gladde E.
pr = Vroege E. *s* = Thijmbladig E. *v* = Voorjaars E.

Dit artikel gaat over Draadereprijs als nieuwkomer. Eerst hebben we iets over de vorm van de individuele planten van deze soort meegedeeld. Het verschijnen van de soort in Nederland wordt echter eerst belangwekkend, indien we deze zien in betrekking tot een aantal andere bij ons voorkomende Ereprijssoorten, die, wegens hun overeenkomst in vorm, samengebracht worden in de sectie *Alsinebe*. We worden hier wel op bijzondere wijze geconfronteerd met Leven, dat zich, in generaties van individuen steeds vernieuwend, vormen in de stof schept en zich nog steeds in veelvormigheid ontplooiend over het aardoppervlak uitbreidt.

Draaihals-„Invasie”?

Al jaren achtereen controleer ik elk voorjaar enkele honderden nestkasten in de bossen in de omgeving van Ede. Steeds trof ik daarin aan de gewone hollenbroeders, als mees, roodstaart, enz. Vorig jaar had ik echter het geluk in enkele kasten legfels aan te treffen van de Draaihals (*Jynx torquilla*). Een tweetal broedsels vond ik vrij dicht bij elkaar,

n.l. op een paar honderd meters afstand. Het derde broedsel bevindt zich op enkele kilometers afstand van de eerste twee. Het waren legfels van resp. 8, 8 en 9 eieren. In alle drie gevallen heb ik de broedende vogel kunnen ringen. Van één legfel van 8 zijn 6 jongen (geringd) uitgevlogen en van het legfel van 9 zijn 7 jongen (ook geringd) uitgevlogen. Verder heb ik kunnen constateren, dat beide vogels (♀ en ♂) samen de jongen voeren. In een vrij grote omtrek van elk broedsel waren de nesten van andere vogels verstoord (b.v. van Koolmees, Pimpelmees en Gekraagde roodstaart). De nestkanten waren finaal leeggeplunderd. Nestmateriaal en eieren vond ik onder de kasten op de grond. Ongetwijfeld is dit het werk geweest van de draaihals. In een enkel geval wist een Koolmees zich te handhaven.

Daar de draaihals de laatste jaren een vrij zeldzame en zeer onregelmatige broedvogel is geworden, vond ik het merkwaardig, dat ik een 3-tal broedsels mocht aantreffen. Heel graag zou ik dan ook willen weten of er in het voorjaar 1958 door meerdere lezers van Natura broedsels van de Draaihals zijn gevonden. Zou men mij dit dan willen berichten? Graag met opgave van de plaats en (zo mogelijk) het aantal eieren van elk broedsel en aantal uitgevlogen jongen.

H. STEL, Balilaan 5, Ede (Geld.)

Waterwild-onderzoek Oude Maas

In het kader van een algemeen onderzoek aan de Oude Maas — dat ten doel heeft tot een plan te komen om bepaalde gebieden daar te bestemmen voor natuurreervaten, andere voor recreatiegebieden — worden op de zondagen 11 januari, 8 februari en 8 maart tellingen verricht van *al het waterwild*, dat zich in dit gebied (van Dordrecht tot de Botlekbrug) ophoudt.

Ten einde de verkregen gegevens enigszins te kunnen vergelijken met die van andere gebieden, verzoek ik een ieder, die op de genoemde dagen waarnemingen verricht, mij te willen opgeven:

1. welk gebied hij bezocht heeft (graag zo nauwkeurig mogelijk);
2. hoeveel vogels hij daar heeft waargenomen (van elke soort graag de aantallen apart);
3. of, op grond van andere waarnemingen op een ander tijdstip in hetzelfde gebied gedaan, de waarnemingen representatief geacht mogen worden.

J. MENNEMA
Hoogenwaardstraat 86a
Overschie - Rotterdam